

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Angelina Staniševská

Čeští krajané v ruském Novorossijsku

Czech Compatriots in Russian Novorossijsk

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze 10.5.2014

Angelina Staniševská

Poděkování:

Na tomto místě chci vyjádřit poděkování PhDr. Jiřímu Hasilovi, Ph.D za odborné vedení, vstřícnost a cenné rady k této práci. Dále chci poděkovat Prof. PhDr. Zdeně Palkové, CSc. za pomoc, své rodině a nejbližším přátelům za jejich podporu.

Klíčová slova:

Češi, krajané, starší generace, emigrace, sociolingvistický průzkum, analýza výpovědí, Rusko, Novorossijsk.

Key words:

Czechs, compatriots, elder generation, emigration, socio-linguistic research, statements analysis, Russia, Novorossijsk.

Abstrakt:

Autor: Angelina Staniševská

Název bakalářské práce: Čeští krajané v ruském Novorossijsku

Škola: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta

Rok vydání: 2014

Počet stran: 40

Tato bakalářská práce pojednává o českém vystěhovalectví do Ruska, konkrétně do města Novorossijsk, o kultuře českých krajanů, jejich zvycích a tradicích od 19. století po současnost. Jejím cílem je zjistit původ a počet českých krajanů. Dále se práce zabývá sociolingvistickým průzkumem mezi českými krajany v Novorossijsku (stavem českého jazyka dnešních krajanů).

Abstract:

Author: Angelina Staniševská

Title of the bachelor thesis: Czech Compatriots in Russian Novorossijsk

School: Charles University in Prague, Faculty of Philosophy

Year of publication: 2014

Number of pages: 40

This bachelor thesis deals with the issue of Czech emigration to Russia, more specifically to the city of Novorossijsk, it also deals with the issue of the culture of Czech compatriots, their habits and traditions from 19th century to the present. The aim of this thesis is to find out the origin of Czech compatriots and their quantity. The paper further deals with the question of socio-linguistic research among the Czech compatriots in Novorossijsk (nowadays compatriots' language situation).

OBSAH

1	ÚVOD.....	7
2	ČESKÉ VYSTĚHOVALECTVÍ A HLAVNÍ DŮVODY.....	9
2.1	HISTORIE ČESKÉHO VYSTĚHOVALECTVÍ DO RUSKA.....	9
2.2	PROJEKTY PŘESÍDLLENÍ DO CARSKÉHO RUSKA.....	11
2.3	HISTORIE ČESKÉHO VYSTĚHOVALECTVÍ DO NOVOROSIJSKA.....	12
2.3.1	<i>Původ českých krajanů a jejich počet v Novorossijsku a okolí.....</i>	<i>13</i>
2.3.2	<i>Náboženství českých krajanů v Novorossijsku.....</i>	<i>14</i>
2.3.3	<i>Významní členové české novorossijské komunity.....</i>	<i>15</i>
2.3.4	<i>Život, kultura, tradice a zvyky českých krajanů v Novorossijsku.....</i>	<i>17</i>
2.3.5	<i>Současný stav české komunity v Novorossijsku.....</i>	<i>19</i>
3	SOCIOLINGVISTICKÝ PRŮZKUM MEZI ČESKÝMI KRAJANY V NOVOROSIJSKU.....	21
3.1	FONETICKÝ PŘEPIS VÝPOVĚDÍ NEJSTARŠÍ GENERACE.....	24
3.2	VÝSLEDKY PRŮZKUMU.....	36
4	ZÁVĚR.....	38
5	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	39
	PŘÍLOHA 1.....	40

1 ÚVOD

Vystěhovalectví z českých zemí patří nepochybně k dějinám českého národa. Dnes existuje celá řada studií, knih a monografií pojednávající o českých komunitách v zahraničí. O emigraci se v současné době také zabývají různé instituce, jako jsou například Československý ústav zahraniční, Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, Dům zahraniční spolupráce. Informaci o krajanech můžeme také získat v Národním archivu v Praze nebo krajaňských spolkách.

K tomu, abych si vybrala téma bakalářské práce „Čeští krajané v ruském Novorossijsku“, mě vedly dva důvody. V první řadě to byl hluboký zájem o českou komunitu žijící v Rusku, o její životě a jazyku. Zaměřila jsem se na ruské město Novorossijsk a jeho okolí, protože dnes v něm žije velký počet Čechů. Dalším důvodem jsou moje jazykové zkušenosti v ovládnutí ruského jazyka, při kterých jsem mohla nahlížet do ruskojazyčné publikace a jiných odborných zdrojů, týkajících se mého tématu bakalářské práce.

Z metodologického hlediska se ve své práci budu zabývat sociolingvistickým průzkumem mezi českými krajanými v Novorossijsku a jeho okolí, tedy analýzou výpovědí příslušníků nejstarší generace. Dále se zaměřím na historický popis českého vystěhovalectví do Ruska a současný popis kultury českých krajanů.

Celou práci jsem rozdělila do dvou částí - teoretické a praktické. Velký důraz bude kladen na část praktickou.

V první kapitole teoretické části se budu zabývat stručným popisem historie českého vystěhovalectví do Ruska, do města Novorossijsk a blízkého okolí. Dále popíšu původ českých krajanů a jejich počet v Novorossijsku. Druhá kapitola se soustředí na náboženství českých krajanů. Ve třetí kapitole se zaměřím na jejich život, kulturu, tradice, zvyky. Pátá kapitola bude obsahovat charakteristiku významných členů české novorossijské komunity.

V praktické části bude vytvořena analýza výpovědí příslušníků nejstarší generace pomocí sociolingvistické metody. K tomu budou použity audio nahrávky z internetového zdroje <http://www.pametnaroda.cz/>. Na základě těchto audio nahrávek vytvořím písemný přepis mluveného projevu všech účastníků průzkumu za pomoci mezinárodní fonetické transkripce IPA. K práci budou náležitě dodány zdroje, odkud budu čerpat informaci, taktéž informace o všech respondentech, jejich jméno a příjmení, věk, místo narození.

Cílem této bakalářské práce je zjistit původ a počet českých krajanů na severním Kavkazu, jaká je snaha rozvíjet kulturně společenský život a zachovávat svou identitu v cizí zemi, jak probíhá dodržování českých tradic a zvyků. Dále jak se realizuje život krajanů v oblasti školství (rozvoj českého jazyka v krajaňských spolkách) a podpora české komunity z české a ruské strany.

Dalším důležitým cílem je zpracovat všechny písemné přepisy a probádat současný stav českého jazyka českých krajanů. Dále si budu všimnat užití jazyka v rovině fonetické, morfologické, syntaktické a lexikální.

V příloze této bakalářské práce je kopie badatelského certifikátu a soupis všech respondentů, jejichž audio nahrávky jsou uloženy na CD ve formátu MP3.

2 ČESKÉ VYSTĚHOVALECTVÍ A HLAVNÍ DŮVODY

Pojem vystěhovalectví (latinsky emigrace) označuje opuštění rodné země a odchod do ciziny. Za vystěhovalce se tedy může pokládat ten, kdo se vzdálí do ciziny, aby tam hledal trvalý výdělek nebo výživu, a ten, kdo má v úmyslu se už nevrátit do rodné země. Problematikou vystěhovalectví se dnes zabývá celá řada lidí, která zkoumá důvody, proč opouštějí svůj domov. Důvody vystěhovalectví můžeme rozdělit do tří skupin: náboženské, sociálně ekonomické a politické.

Z náboženských důvodů český národ odcházel do ciziny v 17. století, a to po podepsání nové zemské ústavy, zvané Obnovené zřízení zemské z roku 1627. Svobodní lidé, kteří ponechali své náboženské přesvědčení, museli se vystěhovat z českých zemí, ovšem s výjimkou poddaného lidu, který byl nucen ke katolictví. Češi odcházeli zejména do Německa, Polska, Uherska nebo pobývali ve Slezsku.

Sociálně ekonomická emigrace Čechů vznikla v 19. století. Lidé se stěhovali ve snaze najít v zahraničí lepší životní podmínky. Odcházeli do USA, evropských zemí, v menším počtu pak do Uher, Haliče, Ruska a na Balkán. Byl to především kolektivní odchod chudších rodin, které už neměly prostředky, aby se vrátily zpátky do rodné země.

Politická emigrace postihla český národ během první a druhé světové války, a po roce 1968. Z nesouhlasu s politickým režimem v českém státě nebo z důvodů národnostních opouštěli svůj domov příslušníci bývalých čs. diplomatických zastupitelství, uprchlí čs. politici, žurnalisté, spisovatelé, univerzitní profesori, důstojníci a osoby z hospodářského života. Početnou vrstvu emigrantů představovali uprchlíci z rasových důvodů, tj. především Židé (Vaculík, 2009, s. 20). V cizině většinou hledali svobodu. Doufali, že se změní politický systém a po určité době se vrátí do rodné země. Čeští uprchlíci utíkali do Rakouska, Ruska, Jugoslávie, Německa, Francie, Austrálie.

2.1 HISTORIE ČESKÉHO VYSTĚHOVALECTVÍ DO RUSKA

Velkým impulsem k přesídlení cizinců do Ruska byly dlouhotrvající konflikty mezi Ruskem a Tureckem v období od 16. do 19. století. Oblast Černého moře byla po těchto konfliktech prakticky liduprázdná, proto sem ruská vláda začala přesídlovat rolníky a řemeslníky z vnitřních ruských gubernií a zvat cizince křesťanské víry (Pukiš, Tretyakova, Česká komunita na ruském severním Kavkazu, 2006, s. 1).

Na základě manifestu Kateřiny II. V roce 1763 a uzavřené mezistátní dohody mezi Rus-

kem a Rakouskem v roce 1815 bylo umožněno cizincům přesídlit se na území carského Ruska. Od roku 1861 v carském Rusku bylo zrušeno nevolnictví a byly prováděny další reformy, po kterých Čechům nic nebránilo, aby se vystěhovali z českých zemí a přesunuli do ruských oblastí. Dalším podnětem k rozsáhlé kolonizaci byla nová rakouská ústava roku 1851, která upevňovala převahu rakouských Němců a omezovala práva českého obyvatelstva (Laptěv, 2005, s. 9). Po polském povstání v roce 1863 v carském Rusku bylo možné levně zakoupit půdu a lesy.

V 50. letech 19. století se česká společnost ocitla na pokraji agrární krize, která nesla s sebou těžké následky – pokles výroby a zvýšený počet rolníků bez půdy, problémy s bydlením, nízké příjmy, stálý nedostatek potravin. Další důležitou příčinou při opuštění českých zemí bylo zamítnutí požadavku českého národa na osamostatnění. Od roku 1848 byl potlačován český jazyk a kultura a sílil útlak na českou společnost. Podstatnou roli také hrál problém masové nezaměstnanosti a přelidněnosti českých oblastí.

Češi byli rozhodnuti opustit rodnou zemi a hledat lepší živobytí ve více prosperujících zemích jako je USA, Brazílie, Austrálie, Francie, Německo a Rusko. Přijatelnou zemí se Čechům jevilo Rusko, které nabízelo lepší ekonomické podmínky a volnou zemědělskou půdu. Češi také volili cestu do Ruska kvůli nižším finančním nákladům.

Na přelomu 50. a 60. let 19. století se do carského Ruska stěhovali Češi z chudších vrstev, hlavně zemědělci, rolníci, nájemci půdy, kterým carská vláda slibovala řadu úlev, mezi nimiž bylo osvobození od daní nebo vojenské služby. Do Ruska také přicházeli jednotlivci jako hudebníci, učitelé, podnikatelé, zakladatelé Sokola a další příslušníci českého národa. Usazovali se například v Bělorusku, v okolí města Mozyr, na území nynější Ukrajiny – Oděš, Kyjev, Volyni, Krymu. Na území Ruska se usazovali v Petrohradě, Moskvě, Samaře, na Sibiři a Kavkaze.

Počet Čechů v carském Rusku v letech 1868 činil kolem 8 000 osob. Podle výsledků prvního všeobecného sčítání lidu, provedeného v roce 1897, bylo v carském Rusku 50 385 osob české a slovenské národnosti (Демоскоп Weekly, <http://demoscope.ru/>, [Cit. 2014-05-06]).

Po vypuknutí první světové války v roce 1914 v carském Rusku byla vytvořena česká vojenská jednotka – Česká družina, která měla za cíl bojovat na straně Rusů proti Rakousko-Uhersku a Německu. Do České družiny, která po válce měla pomáhat kulturnímu a ekonomickému sjednocení všech Slovanů, se hlásili Češi jako dobrovolníci. V době války na území carského Ruska žili převážně čeští vojáci, legionáři a zajatci. Velké množství českých krajanů usilovalo o přijetí ruského občanství. V období války žili Češi po celém carském Rusku, ve větších městech i na vesnicích. Největší koncentrace českých kolonistů se nacházela pouze na Volyni, menší kolonie byly na Kavkaze, Sibiři a ve městech – Petrohradě, Moskvě, Kyjevě a Varšavě. Volyňští Češi žili skutečně dobře. V Kyjevě, kde byla nejpočetnější česká kolonie, bylo hodně

bohatých rodin, továrníků, obchodníků, sládků, uzenářů a pekařů. Byla zde založená česká škola a Češi vydávali časopis Čechoslovan (v Petrohradě pod názvem Čechoslovák).

V době fungování Sovětského svazu žili Češi také v Gruzii, Ázerbájdžánu, Turkestánu, Kazachstánu. V meziválečném období Sovětský svaz se snažil zdolat velkou hospodářskou krizi, přesto Češi nepřestávali volit cestu do Ruska, ale jich počet byl výrazně menší než například v 19. století. V 30. letech 20. století Češi včetně Slováků, Ukrajinců a dalších národnostních menšin v Rusku byli postiženi stalinskými represemi, které znamenaly konec podnikání na celém území. Bylo omezeno české školství, kultura i náboženství.

V roce 1926 na území Sovětského svazu bylo celkem 27 123 Čechů a Slováků, v roce 1939 počet Čechů postupně ubýval – hlásilo se k nim 26 194 osob. Podle pozdějšího sčítání lidu v roce 1970 bylo 20 981 Čechů. Poklesl počet Čechů i v Ruské Federaci v roce 2002, bylo jich 2904 osob. Podle posledního sčítání lidu v roce 2010 bylo na území dnešního Ruska jen 1898 Čechů (Демоскоп Weekly, <http://demoscope.ru/>, [Cit. 2014-05-06]).

Čeští kolonisté, kteří se rozhodli pro přesídlení do carského Ruska, měli konkrétní cíle: přijet na určitou dobu, vydělat peníze, zbohatnout a odjet zpátky do rodné země. Byli i takoví Češi, kteří jeli do ruských oblastí bez jakýchkoliv plánů. Navazovali tu styky obchodní, pracovní, přátelské i milostné (Savický, 1999, s. 19).

2.2 PROJEKTY PŘESÍDLLENÍ DO CARSKÉHO RUSKA

Hlavním záměrem ruské a české vlády bylo rozšířit kolonizaci především Slovanů, kteří se vždy vyznačovali vysokou gramotností a inteligencí. Češi měli velké hospodářské zkušenosti a byli blíže k ruskému národu z hlediska jazykového i kulturního. Vnitřní ruská kolonizace byla po stránce finanční velmi nevýhodná, proto zájem o kolonisty byl obrácen na cizince, později na Čechy, protože na rozdíl od Němců, kteří také kolonizovali carské Rusko, nevytvářeli jazykové izoláty. Další úlohou ruské vlády bylo zalidnění oblastí Krymu, Kavkazu a Volyně, a za co nejnižší náklady pro carské Rusko (Vaculík, 2009, s. 180).

V době vystěhovalectví českého národa do Ameriky bylo zjištěno, že američtí Češi rychle asimilovali a ztráceli svou identitu. Z tohoto důvodu vznikla myšlenka otočit přesídlení amerických Čechů do slovanských zemí. Česká strana projevila mnohem větší zájem o kolonizaci Čechů z Ameriky do Ruska, ale nepodporovala vystěhování z českých zemí, protože to oslabovalo český národ po stránce politické i ekonomické.

Po dalším projednávání ruské vlády s americkými Čechy byl vytvořen projekt přesídlení českých kolonistů do carského Ruska na Amur. Zájem projevili především Češi z chudších vrstev. V roce 1863 bylo vypracováno memorandum, které obsahovalo detailní podmínky pro pře-

sídlení Čechů z Ameriky. Ale v témž roce vzniklo polské povstání proti ruské vládě a česká strana se postavila na stranu Poláků. A mezitím v Americe probíhala občanská válka. Z tohoto důvodu tento projekt nebyl realizován a přesídlování směřovalo na Volyň a na pobřeží Černého moře.

Důležitou osobností, která ovlivnila vystěhovatelství z českých zemí do carského Ruska, byl František Palacký. V roce 1867 se zúčastnil Všeruské etnografické výstavy v Moskvě, na které projednával důležité aspekty tykající se přesídlení Čechů do ruských oblastí. Konkrétně na organizaci vystěhování podíleli František Příbyl, Josef Olič, kteří agitovali Čechy na Volyň. Český delegát F. L. Riegel jednal na schůzi Geografické společnosti v Petrohradě o možnostech vystěhování do jižních oblastí Ruska, na což později získal kladnou odpověď.

2.3 HISTORIE ČESKÉHO VYSTĚHOVALECTVÍ DO NOVOROSSIJSKA

Mezi lety 1817 až 1864 na území Černého moře probíhaly dlouhotrvající války, proto lidé začali odcházet z těchto oblastí. V roce 1839 bylo na tomto území vybudováno vojenské opevnění, které neslo název Novorossijsk. Byl to spíše vojenský tábor, který obývali pouze vojáci a dělníci. Život na tomto území nebyl vůbec lehký: špatné klimatické podmínky, hlad, žízeň, nemoce. Tamní oblasti obývali jen Čerkesové, kteří později buď emigrovali do Turecka nebo zahynuli. Na celém území tak zůstalo méně než 30 procent původního obyvatelstva. Z těchto důvodů carské Rusko lákalo na Kavkaz nové přistěhovalce: rolníky a řemeslníky z ruských krajů a cizince slovanského původu.

Postupem času situace na území kolem Novorossijska začala rozkvétat. Byly zde otevřeny první obchody, knihovna, škola, divadlo, tiskárna, lodní přístav, prostřednictvím kterého byla otevřená cesta k obchodování se světem. Rozvíjel se zde cementářský průmysl, železniční síť, těžba ropy.

Myšlenka české kolonizace Kavkazu byla podporována Slovanskými dobročinnými výbory v Moskvě a Petrohradě, a také Moskevskou zemědělskou společností. Tento slovanský dobročinný výbor v Petrohradě utvořil speciální komisi pro přesídlení Čechů na Kavkaz. Na zasedání Slovanského dobročinného výboru v Moskvě 11. května 1869 byl přítomen Eduard Valečka, který směřoval z Čech na Kavkaz. Členům výboru vyložil historii stěhování Čechů do Ameriky a vzal na sebe úkol seznámit Čechy se situací na Kavkaze. Ten splnil svou knihou Černomořský okruh Kavkazu, která vyšla v Praze roku 1871 a obsahuje rady vystěhovalcům, popis cest, přehled výhod (Vaculík, 2009, s. 184).

Myšlenku přesídlení Čechů na Kavkaz také podporoval náčelník Černomořského okruhu

generál Dimitrij Pilenko a kavkazský velkokníže Michail Nikolajevič. Ale nejvíce se podílel na přesídlení agronom a nejslavnější severokavkazský Čech Bedřich Heyduk.

2.3.1 Původ českých krajanů a jejich počet v Novorossijsku a okolí

V roce 1868 na severní Kavkaz přijelo nejprve pár českých přistěhovalců, kteří pocházeli z jižních a východních Čech. O rok později čeští kolonisté se stěhovali hromadně a cestovali parníkem nebo železnicí z Čech přes Vídeň, Srbsko, Bulharsko a Ukrajinu do Novorossijska. Někteří cestovali v koňských povozech z Čech přes Olomouc, Těšín, Polsko, Ukrajinu do Novorossijska. Na severní Kavkaz tehdy připlulo prvních 360 rodin. Usazovali se v horách a v okolí Novorossijsku.

Kolem města Novorossijsk čeští přistěhovalci založili vesnice, které nesly názvy Pavlovka a Varvarovka v okolí Anapy; Vladimirovka, Borisovka, Glebovka, Kirilovka, Mefodijevka a Gajduk (Heyduk) v okolí Novorossijska; Tekos a Tešebš u Gelendžiku; Anastasijevka u Tuapse; chutor Mamacev (nyní Adygejská republika) a Dukmasov (nyní Bělorečenský okres Krasnodarského kraje) u Majkopu (Pukiš, Tretyakova, Česká komunita na ruském severním Kavkazu 2006, s. 1).

Postavení českých krajanů bylo z počátku velmi těžké. Neovládali ani ruský jazyk ani neznali ruské administrativní a právní zvyklosti. Po příjezdu na Kavkaz většina Čechů nedisponovala finančními prostředky a chyběl jim nábytek, nádobí a další potřebné věci. Carská vláda podporovala české krajany velmi málo, ale dostávali řadu výhod: půda v rozsahu 30 děsjatin na rodinu, osvobození od daní a vojenské povinnosti.

Čeští krajané měli různorodé povolání a byli to vynikající učitelé, doktoři, umělci, zemědělci, rolníci, řemeslníci a úředníci.

Od roku 1869 se postupně zakládaly tyto vesnice, které nesly jména svatých, které ctí jak pravoslavní, tak i katolíci:

Kirilovka – Кирилловка – 1869

Metodějovka – Методиевка – 1869

Vladimirovka – Владимировка – 1870

Glebovka – Глебовка – 1870

Varvarovka – Варваровка – 1870

Pavlovka – Павловка – 1870

Borisovka – Борисовка – 1872

Heyduk – Гайдук – 1914

Podle výsledku všeobecného sčítání lidu, provedeného v roce 1872, počet českých krajanů v jednotlivých vesnicích byl takový:

Kirilovka – 181 osob

Metodějovka – 91 osob

Vladimirovka – 108 osob

Glebovka – 132 osob

Varvarovka – 165 osob

Pavlovka – 94 osob

Borisovka – 216 (Čechů a Rusů) (Šarounová, 2009, s. 16)

V blízkosti Novorossijska se nacházely vesnice jako Kirilovka nebo Metodějovka, které obývali pouze Češi. V některých vesnicích Češi žili spolu s Rusy například ve Vladimirovce, Glebovce a Borisovce. V jiných vesnicích žili i jiné národy jako Ukrajinci, Tataři, Řekové.

Podle výsledků prvního všeobecného sčítání lidu, provedeného v roce 1897, na Kavkazu bylo celkem 3 360 osob české a slovenské národnosti. V Novorossijsku bylo 170 Čechů. V roce 1901 z celkového počtu 23 372 obyvatel Novorossijsku bylo 270 Čechů v samotném městě a 619 v okolních vesnicích. V roce 1906 žilo 305 Čechů ve městě a 1 148 v okolních vesnicích. V roce 1910 v celé Černomořské gubernii, jejímž centrem byl Novorossijsk, žilo 2 546 „Čechů a dalších Slovanů“ (kromě Rusů, Poláků a Bulharů). Ti tak jako etnická skupina představovali podle počtu obyvatel páté místo v této gubernii (před nimi byli Rusové, Řekové, Arméni, Židé). Jednalo se tak přibližně o 1,7% obyvatelstva. Podle výsledků všeruského sčítání lidu z roku 2001, jako českou národnost deklarovalo 732 obyvatel Krasnodarského kraje, což představuje 0,01% obyvatelstva (Krajané, <http://www.materidouska.eu/index.files/Page379.htm>, [Cit. 2014-05-06]).

2.3.2 Náboženství českých krajanů v Novorossijsku

Po příjezdu do carského Ruska čeští věřící kolonisté přestupovali k pravoslavnému náboženství s ohledem na vládní nařízení z roku 1892, podle něhož mohli nabývat vlastnictví pouze při vyznávání oficiálního státního náboženství. Někteří Češi vyznávali evangelické náboženství a žili převážně na Volyni. Katoličtí Češi se usazovali v Rusku, Petrohradě a Moskvě, také na Volyni, v Kyjevě. Prvními katolickými knězi v Rusku byli čeští a němečtí mniši E. Müller, M. Frenkep, A. Fuks a další.

Kolonisté na Kavkaze se setkávali v prvních letech osídlování s vážnými problémy. Největším problémem byl nedostatek kněží, proto Češi sami křtili svoje děti a vykonávali pohřby samostatně. Mše byly slouženy v otevřené přírodě u velkého dubu, na kterém byl zavěšen zvon.

Na základě smlouvy mezi Rakousko – Uherskem a Ruskem byly českým krajanům posílány české náboženské knihy.

Kromě staveb obytných domů čeští přestěhovalci také stavěli první katolické kostely. Ve vesnici Kirilovka byl postaven první katolický kostel v roce 1888, kde probíhaly pravidelné mše. V současnosti budova kostela slouží jako kulturní dům.

Katolický kostel byl postaven i v Novorossijsku, ve kterém řádně probíhaly bohoslužby v českém a polském jazyce se zpěvy žalmů. Ale budování kostela nebylo lehké. Čeští občané nedostali povolení k výstavbě katolického domu, později kostel byl vysvěcen bez souhlasu úředníků. Vysvěcený kostel byl ponechán ve městě, ale byl potrestán jekaterinodarský biskup Josif Kanunov, který inicioval otevření kostela. V roce 1914 byla v prostorách kostela otevřená škola, která vedla děti k víře a náboženství. Dnes kostel slouží k jiným účelům.

V současné době se na Kavkaze nachází pět kostelů (v Tuapse, Krasnodaru, Anapě a obci Semjonovskij v Ust'-Labinském okrese). Například v kostele sv. Hedviky a Libora v Anapě dodnes probíhají každou neděli mše ve čtyřech jazycích – rusky, polsky, česky a arménsky. V tomto kostele působil slovenský farář Josef Valábek, který také dojížděl na kázání za českými krajaný do Novorossijsku. Dnes kostel navštěvuje jen pár seniorů z okolních vesnic. Mladší a střední generace se již hlásí k pravoslavnému náboženství.

2.3.3 Významní členové české novorossijské komunity

Jednou z nejvýznamnějších osobností české novorossijské komunity byl Bedřich Heyduk (1837-1890). V Rusku je známý pod jménem Bedřich Hejduk. V 19. století se účastnil spolu se svým bratrem básníkem Adolfem Heydukem přesídlovacího projektu na severní Kavkaz. Bedřich Heyduk vynikl především v oboru vinařství a sadovnictví. Počátkem 70. let 19. století pod jeho dohledem vznikly první vinice v Abrau u Novorossijsku a Dagomysu nedaleko Soči. Koncem 70. let začal sám distribuovat po kraji sazenice ovocných stromů a vinné révy ze své školky. Kvalita jeho vína byla oceněna v roce 1881 na soutěži v Jaltě (Havlíček, Krajiny češtiny, 4, s. 42). Bedřich Heyduk se také podílel na vzniku vinařského závodu, ve kterém se dodnes vyrábí šumivé víno známé v celém Rusku i v zahraničí svou výbornou kvalitou. V roce 1884 byl pověřen úkolem od gubernátora Priamurské gubernie, aby našel vhodné využití pro zemědělskou půdu na Dálném východě, kde v roce 1890 zemřel.

Známou osobností byl také plukovník Josef Jiří Švec (1825-1918), který působil jako

učitel tělocviku v Novorossijsku. V roce 1914 vstoupil jako dobrovolník do České družiny v Kyjevě. Největší slávy získal jako velitel osmé roty 1. střeleckého pluku, se kterou úspěšně bojoval v bitvě u Zborova, v bitvě o Kazaň, o Penzu.

Další významnou osobností byl Josef Kučera (1829-1907), který objevil v okolí Novorossijsku rozsáhlá ložiska vápence pro výrobu cementu. Díky němu dnes pracují v Novorossijsku čtyři cementárny. Josef Kučera s přítelem Bedřichem Heydukem vydával v letech 1861-1864 časopis „Pokrok hospodářský“.

Český básník Adolf Heyduk (1835-1923) napsal během své cesty na Kavkaz sbírku básní „Z pouti na Kavkaz“, ve které píše o dobývání Kavkazu a českém hrdinství.

V roce 1886 v Krasnodaru byl Karlem Husníkem (1850–1920) založen první slévárenský strojný závod. Karel Husník a jeho syn Vladimír Husník, se specializoval na zemědělské a potravinářské stroje, které v úrodných oblastech Kubáně měly velké uplatnění (Havlíček, Krajiny češtiny, 4, s. 43).

Mezi významné krajany patřil také Jaroslav Heyduk (1863-1918), syn Bedřicha Heyduka, který byl agronomelem jako jeho otec. Byl také učitelem tělocviku na novorossijském gymnáziu a členem spolku Sokol. Bohužel jeho kariéru přerušila první světová válka, během které musel v roce 1914 odjet do Kyjeva. Jaroslav Heyduk byl také prvním praporečником České družiny u ruské armády.

Dalším oborem, ve kterém vynikli Češi, bylo pivovarnictví. V 90. letech 19. století bylo na Kubáni postaveno celkem dvanáct pivovarů, v 20. století jich bylo kolem dvaceti osmi. Jedním z majitelů pivovarů byl Matias Jirsa, který postavil hned tři závody. Nejznámější z nich se nacházel v Novorossijsku a nazýval se „Nové Bavorsko“. Další čeští pivovarníci byli J. Hřiba v Armaviru, A. Hrubý ve Stavropoli, Bohuslav Vostrý v Těmruku a Novorossijsku a Václav Tovar v Majkopu (Havlíček, Krajiny češtiny, 4, s. 42).

Zoolog a cestovatel Zenon Svatoš (1886-1949), který se narodil na Kubáni ve městě Krymsk, se účastnil expedice do východní Afriky a na ostrovy Špicberky. Byl vedoucím Barguzinského sobolího parku na Bajkale.

Nejslavnější zpěvačkou na Kavkaze byla Růžena Sikora (1918-2006), která zpívala v cizích jazycích, včetně češtiny. Už od malička vystupovala na jevišti a byla velmi populární. V roce 1993 získala v Rusku titul národní umělkyně.

Další významnou osobností byl český lékař a první starosta Novorossijska P. Penčul, díky němu byla postavena nemocnice, divadlo, vodovod, silnice, zavedeno elektrické osvětlení. Čech Vasilij Hrách založil první kolchoz „Krasnyj břeh“ (Rudý břeh).

2.3.4 Život, kultura, tradice a zvyky českých krajanů v Novorossijsku

Jen díky své pracovitosti, vytrvalosti, skromnosti a poctivosti si čeští krajané mohli zvyknout na novém místě – na Kavkaze, v podhorských oblastech Novorossijska, Gelendžiku, Soči a dalších městech.

Češi byli nejdříve ubytováni ve vojenských objektech, kde jim bylo poskytnuto ubytování a strava, později začali se stavbou provizorních stavení tzv. zemljank. Zemljanka bylo obydlí, které bylo částečně zapuštěno do země a nebylo vůbec vhodné pro život. V zimě v těchto prostorách bylo vlhko, naopak v létě bylo velké množství komárů a jedovatých hadů (Šarounová, 2009, s. 17).

Později Češi žili v dřevěných obydlích, ale až koncem 70. let začali stavět domy z kamene. Česká obydlí měly typický český vzhled i interiér, před domy byly malé zahrádky.

Čeští krajané byli schopni rychle se přizpůsobit novým podmínkám a vytvořit hospodářství na vysoké úrovni. Češi pěstovali pšenici, ječmen, oves, kukuřici, zeleninu, ovoce, tabák i víno. Stavěli mlýny a zabývali se včelářstvím, chovem dobytka a koní. Češi byli mnohým lepší hospodáři, než Rusové nebo Ukrajinci. Rusové se naučili od Čechů hnojit půdu a pěstovat brambory. Půdu dostali do dědičného užívání s možností odkoupení do soukromého vlastnictví. Produkce masa a mléka byla pak často poptávána a prodávala se ve městech jako Kerč, Jalta, Oděsa.

Svě bohaté zkušenosti čeští krajané uplatňovali ne jenom v zahradnictví, potravinářství, pivovarnictví, ale i v průmyslu - výroba zemědělských nástrojů a cementu. Skoro ve všech vesnicích byly vybudovány tzv. „tvořivé dílny“, ve kterých byly organizovány výstavy a závody, na kterých si krajané mohli pochlubit svými výrobky – nástroje, vypěstovanou zeleninu a ovoce, dobytek, koně.

V roce 1922 byl založen „Český kulturně osvětový spolek“, který později zastupoval všechny vesnice černomořského pobřeží. Do roku 1927 v Novorossijsku fungoval „Československý spolek“, prostřednictvím kterého byly z Československa objednávány zemědělské stroje: pluhy, secí stroje, vinné lisy (Krajané, http://www.materidouska.eu/index_soubory/Page379.htm, [Cit. 2014-05-06]).

Protože pro Čechy bylo velmi důležité vzdělání, začali stavět školy, ve kterých probíhala výuka nejen češtiny, ruštiny, latiny, ale i matematiky. Bohužel v 90. letech 19. století v době hromadného přechodu k pravoslaví bylo české školství pozastaveno a obnovení se dočkalo až po roce 1905. Kvůli nedostupnosti českých škol docházelo k asimilaci českých přesídlenců, proto požadovali české učitele pro ruské školy v Rusku.

Velkou zásluhou ze strany Československa byla podpora českého školství v Novorossijsku až do konce 20. let 20. století, kam do českých škol byla posílána řada učebnic, výukových materiálů a školních pomůcek (Pukiš, Tretyakova, Česká komunita na ruském severním Kavkazu, 2006, s. 8). V českých vesnicích kolem Novorossijsku bylo založeno celkem sedm českých škol, do kterých byli vysíláni čeští učitelé. Jedním z nejznámějších učitelů byl spisovatel Petr Jilemnický, který působil v letech 1927-1928 v české škole v obci Pavlovka. Byl to především pedagog, spisovatel a novinář.

Současně s českou školou byla tehdy ve Varvarovce otevřena rovněž ruská škola se dvěma třídami. Posledním učitelem, jenž byl vyslán z Československa, byl pan Malíček, který pravidelně rozšiřoval fond místní knihovny a zavedl jednotný školní stejnokroj. Po jeho záhadném zmizení ve 30. letech minulého století škola nového učitele nedostala, byla zavřena a žáci byli převedeni do školy ruské (Rusko, http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/krajane_ve_svete/historie_krajanu/historie_krajanu-index_7.html, [Cit. 2014-05-06]).

V Novorossijsku a okolních vesnicích byly od roku 1932 také zřízeny české obchody, kostely, pivovary, hostince, divadelní spolky, čtenářské besedy, ve kterých často probíhaly kulturní akce a schůzky krajanů.

V současnosti členové české komunity založili v Novorossijsku dvě kulturní organizace: český národostně kulturní spolek „Nazdar“, který funguje od roku 2000 pod vedením paní Zinaidy Trendy a český kulturně osvětový český klub „Mateřídouška“, jenž vznikl v roce 2006 za iniciativy paní Iriny Tretyakové. V Novorossijsku je také otevřen Dům národnostních menšin, kde děti zpívají a tančí ve folklórním souboru „Jiskra“. Cílem těchto spolků je snaha o obnovení a rozvoj aktivního společenského života. Ve Varvarovce je otevřen kulturní klub s dětským folklórním souborem „Varvarovský šáteček“.

Hlavními aktivitami krajanického spolku Mateřídouška je pořádání jazykových kurzů pro děti i dospělé, zájmových kroužků – pěvecký sbor „Kytice“, dětský hudební kroužek „Nedělníček“, divadelně-filmový kroužek a osvětové historicko-kulturní přednášky „V srdci Evropy“. Každoročně významnou událost představují Dny české kultury v Novorossijsku, které klub pořádá pravidelně od doby své existence.

Ve spolku „Nazdar“ probíhají kurzy batikování, vyšívání, patchworku a drátování. Čeští krajané také dochází na kroužek hudebně pohybový, kroužek vaření a pečení, kroužek výtvarný a rukodělný, pěvecký kroužek.

Při krajanickém spolku „Nazdar“ funguje také České centrum, na jehož výstavbu přispěla Česká republika částkou 2 000 000 Kč. Z české strany jsou také finančně podporovány různé druhy pobytů – stipendijní pobyty na vysokých školách a jazykové kurzy v Čechách. I nadále

probíhá spolupráce mezi českými spolky a pracovníky zastupitelského úřadu v Moskvě, se zaměstnanci Odboru kulturních a krajských vztahů Ministerstva zahraničních věcí České republiky i Domu zahraniční spolupráce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, ostatními vládními organizacemi a aktivními členy celé krajské obce.

Další neméně důležitou kulturní akcí je „nedělní škola“ ve vesnici Kirillovka, která probíhá každou neděli v bývalé škole, kde se děti učí český jazyk. Kromě učení českého jazyka udržují tradiční staročeské svátky na nedělních setkáních, kde se potkávají různé generace krajanů a mohou se tak předávat kulturní tradice a zkušenosti. U mladé generace se probouzí zájem o znalosti, dovednosti a zvyky svých českých předků. Tradičními svátky jsou v Kirillovce chápány Masopust, Velikonoce, letnice, svátek sv. Václava, advent, Mikuláš a Vánoce. V českých rodinách v Kirillovce se každoročně připravují sladkosti pro děti, které přicházejí koledovat na Tři krále, během masopustu a o Vánocích. Spolu s jejich rodiči a prarodiči se děti setkávají v klubu Mateřídouška a připravují společně tradiční české pokrmy (domácí knedlíky, koblihy a boží milosti). Jak pro děti tak i pro dospělé jsou tato setkání ideálním praktickým doplňkem k výuce českého jazyka, protože lépe pomáhají pochopit českou kulturu, její tradice a historii (Tretyakova, Zpráva o pracovní činnosti, 2009, s. 2).

Všichni čeští krajané se k sobě chovali vždy velice přátelsky. Život v nových podmínkách značně ovlivnil mentalitu všech přistěhovalců. Jejich vztahy byly založeny především na vzájemné důvěře a porozumění. Výpomoc mezi jednotlivými rodinami a vzájemná soudružnost zde byly na denním pořádku. Obyvatelé vesnic žili takřka v příbuzenském vztahu, neboť všechny spojoval jeden osud – žít daleko od své vlasti (Šarounová, 2009, s. 21).

2.3.5 *Současný stav české komunity v Novorossijsku*

V současné době je ve společenství severokavkazských Čechů nadále zachováván odkaz na české kořeny a kulturu. A to především díky pevné sounáležitosti nejstarší generace odrostlé v českých školách a jejich dětí, kteří dokázali uchovat tyto hodnoty až do dnešních dnů. Co se bohužel předat nepodařilo, je český jazyk, který ovládají pouze ti nejstarší příslušníci. I po tak těžkém období jako byly stalinské represe, zavření českých škol a druhá světová válka je zázrakem a velkou zásluhou dnešních krajanů, že nedošlo k úplnému vykořenění z vlastní identity.

Příslušníci nejmladší generace mají povědomí o svých předcích, ale jejich znalost českého jazyka a folkloru je velmi omezena, proto česká komunita dnes aktivně rozvíjí kulturně-společenský život a vzbuzuje zájem o český jazyk u dětí i dospělých. I nadále probíhá spolupráce s českou stranou, která od roku 2003 posílá do Novorossijska české učitele češtiny. Od roku

2009 zde působí PhDr. Marek A. Havlíček, v pořadí již pátý učitel (Marek A. Havlíček, Závěrečná zpráva 2011/2012, s. 1). Čeští krajané mají v současné době také možnost studovat na vysokých školách v České republice.

Dnes se na severním Kavkaze hlásí k české národnosti přibližně 800 Čechů. Výuku českého jazyka v „Českém kulturně-osvětovém klubu Mateřídouška“ navštěvuje 35 členů, z nich je 8 dětí a 12 studentů. Do Českého národnostně kulturního spolku „Nazdar“ dnes dochází na hodiny češtiny celkem 32 členů, z nich je 18 dětí a 6 studentů (Řezníčková, E. Závěrečná zpráva, 9, s. 1).

3 SOCIOLINGVISTICKÝ PRŮZKUM MEZI ČESKÝMI KRAJANY V NOVOROSSIJSKU

Tato kapitola se zabývá sociolingvistickým průzkumem mezi českými krajany žijícími v Novorossijsku a okolí. Mým cílem je probádat současný stav českého jazyka českých krajanů a zjistit, do jaké míry místní nářečí ovlivňuje jejich mluvený projev. K tomu, abych se všimla užití jazyka v rovině fonetické, morfologické, syntaktické a lexikální, mi posloužily výpovědi krajanů (dále jen respondentů) a jejich audio nahrávky, které jsou k dispozici na internetovém zdroji <http://www.pametnaroda.cz/>. Od správců tohoto portálu jsem získala badatelský certifikát. Na základě certifikátu mi byl umožněn přístup do e-badatelny, kde jsou zpřístupněny tyto audio nahrávky, životopisy, fotogalerie a dodatečné materiály. Mluvený projev z nahrávek jsem převedla do psané podoby a vytvořila jsem fonetický přepis za pomoci mezinárodní fonetické abecedy IPA.

Do výzkumu jsem zapojila 6 respondentů, a to z toho důvodu, že ostatní respondenti už tak dobře neovládají český jazyk a nepocházejí z Novorossijska. Zaměřila jsem se především na skupinu respondentů nejstarší generace, jejichž věk je nad 80 let. Tématem jejich vyprávění jsou osobní vzpomínky na dřívější společenský a hospodářský život. K celému průzkumu jsem použila 11 nahrávek a součet všech nahrávek tvořil necelých 7 minut mluveného projevu.

Ke každému respondentovi jsem vypracovala dva fonetické přepisy s výjimkou pana Václava Janoviče Švece, u kterého jsem vytvořila pouze jeden přepis. Při poslechu jeho dalších nahrávek jsem zjistila, že ovládá český jazyk na minimální úrovni a je velice ovlivněn ruským jazykem.

Přepis jsem doplnila komentářem s jazykovým rozbořením. Při vypracování komentářů jsem jazykové roviny od sebe oddělila pro lepší orientaci a přesnější pochopení jazykových jevů. Rovinu stylistickou jsem nehodnotila a ponechala stranou, jelikož každý respondent má jistě svůj vlastní styl vyprávění. Po jazykových rozbořeních následovaly výsledky průzkumu.

Je vhodné poukázat i na to, že při poslechu nahrávek se setkáváme s mluvenými projevy, které jsou spontánní a nepřipravené. V mluvě lidí nejstarší generace často lze zaznamenat nezřetelnou výslovnost, útržkovou a splývavou řeč plnou pauz a zámlk. Dalším faktorem je jejich vysoký věk a paměť. Mluvčí hlavně zapomínají, co už bylo řečeno předtím, mají problémy s vybavením slovní zásoby a často opakují slova nebo větné úseky.

Bohužel se mi nepodařilo s respondenty navázat osobní kontakt a zjistit přesné sociolingvistické údaje, například vzdělání. Ale bylo pro mě velice důležité, že všichni respondenti pocházejí z vesnic nedaleko Novorossijsku, a že se jedná o potomky předků, kteří

odcházeli na Kavkaz ve druhé polovině 19. století.

Jako prameny k tomuto průzkumu mi posloužily odborné publikace Jany Hoffmannové „Stylistika a...“, „Čeština v dialogu generací“; Jany Jančákové „Mluva českých reemigrantů z Ukrajiny“, Jaromíra Běliče „Nástin české dialektologie“ a jiné.

Níže uvádím informaci o respondentech:

1. **Milada Králová**, věk 86 let.
2. **Marie Čechová-Syslová**, věk 89 let.
3. **Anastasie Slaneč**, věk 101 let.
4. **Václav Kabrda**, věk 83 let.
5. **Leonid Václavovič Růžička**, věk 87 let.
6. **Václav Janovič Švec**, věk 97 let.

1. **Milada Králová** se narodila dne 5. listopadu 1928 ve Varvarovce, nedaleko Anapy v Rusku. Od svých rodičů a prarodičů slyšela příběh rodiny, která přijela z Čech do Ruska. V dětství prožila kolektivizaci a druhou světovou válku, z části přímo na bojišti v Novorossijsku, z části na pracích na Krymu. Po válce se nepodařila repatriace do Československa, kam se nikdy ani nepodívala. Zůstala celý život v Sovětském Svazu a vdala se zde za Čecha z Kirillovky, měla tři děti a o Československu slyšela jen velmi málo. Čeština je jejím mateřským jazykem a dodnes jej aktivně používá (Paměť národa, <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/970/page/2>, [Cit. 2014-05-06]).

2. **Marie Čechová-Syslová** se narodila se v roce 1925 v Borisovce u Novorossijsku v Sovětském svazu, kde v dětství prožila kolektivizaci a stalinské represe, které jí sebraly otce. Během 2. světové války se jako nuceně nasazená dostala do Königsbergu, kde se seznámila se svým manželem Čěnkem Čechem z Brna, s nímž po válce odešla do Československa. Tam prožila několik let, ale jakožto bývalá občanka SSSR se pod nátlakem rozhodla k návratu do své domoviny, kam měla odjet i se svojí rodinou. Poté, co manžel ještě v Československu zemřel, ona sama byla donucena vzdát se československého občanství a zůstat v Novorossijsku i se svými třemi dětmi narozenými

v Brně (Paměť národa, <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/937>, [Cit. 2014-05-06]).

3. **Anastasie Slaneč** je vnučkou českých kolonizátorů, kteří osídlovali území na jihu Ruska, získaná ve válkách s Osmanskou říší. Narodila se ve vesnici Pavlovka nedaleko Anapy 12. května 1913 v rodině chudého sedláka. V sedmnácti letech se vdala, a s prvním manželem prožila kolektivizaci. První manžel byl zavražděn v sousedních horách v r. 1933 dvěma spekulanty na útěku. V r. 1936 se provdala za druhého manžela, pozdějšího veterána druhé světové války, který přišel o nohu v československé armádě. Natáčení rozhovoru se účastnily též dcera a vnučka pamětnice (Paměť národa, <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/972/page/4>, [Cit. 2014-05-06]).

4. **Václav Kabrda** je český krajan, který se 31. října roku 1931 narodil v Kirillovce nedaleko Novorossijska. V dětství se zranil a v důsledku toho mu zůstalo jen jedno oko. Během 2. světové války byl s rodiči v Německu na práci. Po návratu byl kvůli tomuto pobytu vyslýchán KGB. Pokus o repatriaci do Československa se nepodařil. Nedobrovolně pracoval v kolchozu. V 70. letech podnikal s okurkami a tulipány. (Paměť národa, <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/941/page/2>, [Cit. 2014-05-06])

5. **Leonid Václavovič Ružička** se narodil v roce 1927 v Kirillovce u Novorossijsku v SSSR, během druhé světové války v roce 1942 zažil příchod německé a rumunské armády do oblasti Novorossijska. Rok poté při jejich ústupu byl s matkou a mladším bratrem deportován na Krym. Po osvobození Rudou armádou nastoupil v květnu 1944 do československé armády. V listopadu 1944 byl zraněn na východním Slovensku. Počátkem roku 1945 se dostal k hradní strážní na dočasném sídle prezidenta Eduarda Beneše na východním Slovensku u Košic. V roce 1945 odmítl nabídku zůstat v československé armádě a vrátil se zpět do Sovětského svazu.

(Paměť národa, <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/960/page/4>, [Cit. 2014-05-06])

6. **Václav Janovič Švec** se narodil v roce 1917 ve Varvarovce nedaleko Anapy v Sovětském svazu. Vzpomíná na učitele Petra Jilemnického, který působil ve Varvarovce ve 30. letech. Před válkou sloužil na vojně na Dálném východě, kde onemocněl na levé ucho a byl propuštěn z armády. Ze zdravotních důvodů nebyl přijat do československé armády a během druhé světové války sloužil v týlu v oblasti Leningradu. Pamětník je dnes jeden z posledních obyvatel bývalé ryze české vesničky Varvarovka na severním Kavkaze. (Paměť národa, <http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/964>, [Cit. 2014-05-06]).

3.1 FONETICKÝ PŘEPIS VÝPOVĚDÍ NEJSTARŠÍ GENERACE

Transkripční znaky:

- ʔ – ráz
- ' – přízvuk
- | – přízvukový takt
- : – délka samohlásky
- ° – oslabená znělost (např. ř̊)
- ṛ̌ – znělé ř
- j – palatalizace (např. tʲ, dʲ)
- ɫ – velarizovaná l
- ɨ – ruská tvrdá samohláska (ы)
- ə – redukce samohlásky
- ˆ – spojení dvou hlásek (např. ɔ̂, ʃ̂, ʁ̂)
- ˘ – krátká zkrácená samohláska (např. ů)
- – slovo nedokončeno
- ... – slovo je nedešifrovatelné
- [– začátek mluvení
-] – konec mluvení
- (p) – pauza
- (h) – hezitační zvuky
- (s) – smích

1. Milada Králová

Nahrávka č. 1: „Dědoušek také chtěl jet do Československa“, délka výpovědi 00:32.

Milada Králová: ['da | (p) 'nu j | 'jɛdɔuʃɛk | 'takɛ | 'xɛl | 'jɛʃt | 'von tadɪ | 'kra:vi
pas | na 'mɛtxodɛjʃɛ | (p) ʔa 'potom | 'povi:da | 'ja: cɛ | 'vɛmu | 'sɛbɔu | (p) 'mɲɛ |
xɛʃ | 'vzi:t | (p) 'na: tu | 'bi:du | 'přɛstali | 'da:vət | (p) 'ʔuf | 'vi:zi | (p) ʔɪ 'tak smɛ |
'vostali | (p) 'on (h) tak xɛl | (p) 'ʔabi sɛm | 's ɲim | 'jɛla | (p) 'maʃɛna | 'zɛ jɛ |
'ʔɛʃtʃɛ | 'mala: | (p) 'ʔa: | 'tɪ | 'pojedɛmɛ | (p) 'ja: poʊdam | 'pojedɛm | (p) 'ʔɪ | 'ʔuf
smɛ 'nɛvodɛj- | 'nɛvodɛj- | 'nɛvodɛʃlɪ | 'voʃsuc]

Komentář:

Fonetická rovina: Z mluveného projevu paní Králové zjišťujeme, že užívá češtiny nespisovné – **von, nevodešli, vodsad'** a vyslovuje slova s protetickým **v**. Užívá dialektický výraz **vostali** místo **zůstali**. Můžeme si všimnout vynechávání hlásky **j** ve slově **sem**, **eště**; koncovky **e** ve slově **pojedem**, předložky **s** ve slově **sebou**;

Morfologická rovina: ve slovním spojení **přestali dávat vízy** dochází ve slově **vízy** k záměně koncovky **y** místo **a**.

Syntaktická rovina: opakuje slovo **nevodej**, protože nemůže najít vhodný výraz.

Lexikální rovina: přejímání slov a spojovacích výrazů z ruského jazyka: **vízy** (víza), **nu i** (no a), **da** (ano).

Nahrávka č. 2: „Kostel se mění v taneční sál“, délka výpovědi 01:13.

Milada Králová: ['nɛbɪl ʔuf | kostɛl | (p) 'třítset 'sɪdmɪm | 'roků | (p) 'ʔa 'mɪ uf smɛ |
'bɪlɪ: | (p) 'vzrostlɪ: | ʔa 'nɛmpɛlɪ smɛ | 'ɦdɛ | 'tantšovat | (p) 'tam nam | 'kolxos |
'ɦo | 'dal | (p) 'ʔabɪ smɛ sɪ | 'to tam | 'raduu | (h) 'ʔuɛlɪ: (h) 'po svoɟemu | (p) 'no:
tak | 'mɪ smɛ to | 'muʃɛlɪ 'ʃkrabat | (p) 'ja bɪla | 'zavɟɛduʃɪ | (s) 'mpɛla sɛm | 'ɦolkɪ |
(s) 'dɛvɟɛt | 'lamp | 'sɛm | kɔupɪla | (s) 'ʒɛvɪcɪ... | 'ʔj: | 'kluʃɪ nam | 'ʔuɛlɪ: |
'takovɪ: | (h) 'stamɪntkɪ | 'kam | 'smɛ: | 'stavɪlɪ | 'nu ɪ | 'tam smɛ | (p) na 'ɟɪmalɪ |
'muzɪka | 'dɛmɛ | (h) v ɛta | 'tam | 'f kɪrɪlʃɛ | (p) 'nu uf | 'vɪ:mɛ | 'ɦɪdo | 'ɦral | 'voɟɪ
nam | 'mɪ | 'po rublu | 'smɛ mu | 'sɛbɪ:ralɪ | (p) 'ʔi: | 'tak mɪ smɛ | 'to 'ɪ | vɪbɪ:lɪlɪ | ɪ
'zabɪ:lɪlɪ smɛ | 'tɪdlɛ | 'fʃɛʃkɪ (h) | 'tʃo tam | 'bɪlɪ | (p) 'ja | 'dɪʃkɪ sɛm | ɦolkam |
'povɪdala | 'ja | 'budu mɪt | 'navɟerno | (h) 'rɪ:x | 'vɛlkɛj | 'dɪʃ sɛm to | 'ʃkrabala | (p)
(h) 'no a | 'tʃo | 'ʒɛlat | (p) 'ʔabɪ | 'na nas | 'kɔukalɪ | 'z ɦorɪ | 'tak | 'raʃɪ to | 'ʔuklɪɟt
| 'protoʒɛ sɔu | 'lɪɟɪ | 'ra:ɟɪɪ | 'tɛn tomu | 'vɟɛɪɪ: | 'tɛn tomu | 'nɛvɟɛɪɪ:]

Komentář:

Fonetická rovina: paní Králová klade přízvuk v přejatém slově **nanimali** na druhou slabiku, velarizuje hlásku **l** ve slově koupila, redukuje samohlásku **e** ve slově **protože**, vyslovuje **ɦdɛ** místo **kde**, naopak ve slově **hřích** nevyslovuje hlásku **h**. Užívá tvaru mušela místo musela. Můžeme si všimnout, že vyslovuje tvrdě ruskou samohlásku **y** ve slovech **byla**, **koupila**, **vybílili**.

Morfologická rovina: v této rovině můžeme shledat cizí vliv v kategorii řadových číslovek **třicet sedmim roku**. Paní Králová vynechává sloveso **mám** ve slovním spojení **no a co dělat**, dále pomocné sloveso **jsem** (**já byla**). Užívá tvar obecné češtiny **aby jsme se** místo **abychom se**, **koukali** (dívali se), **tydle** (tyhle).

Syntaktická rovina: respondentka při mluvení volí spíše delší souvětí.

Lexikální rovina: tuto rovinu postihují další lexikální jednotky jako **vzrostlí** (dospělí), **kolchoz** (zemědělské družstvo), **po svojemu** (podle sebe), **zavědujušaja** (vedoucí), **sebirali** (sbírali), **navjerno** (asi), **razní** (různí).

2. Marie Čechová-Syslová:

Nahrávka č. 3: „Neměla jsem dokumenty o svém sňatku v Německu“, délka výpovědi 00:45.

Reportér: Jak se jmenujete?

Marie Čechová-Syslová: [mar'ijε | (p) mar'ijε | (h) no 'bɪla sɛm (h) | 'tʃɛxova: | 'dɪʃ sɛm | 'bɪla | 'za | (h) 'tom | (p) nu 'jako | 'za | 'za | 'za manʒɛl | (p) 'ʔa | 'tɛc | ja: 'sɛm | 'sɪslu: | 'prətəʒɛ | 'gdɪʃ 'ja: | 'sɛm sɛm | pɹɪj'ɛla | sɲɪ | 's toɦo | 's tʃɛx | (p) 'tak | 'mɲɛ tɪ dokum'ɛntɪ | 'nɛmɲɛla | 'ʒɛ jako | 'sɛm | ɲɛm'ɛʃʃku | 'sɛm tam 'ʒɛlala | 'tɛn | (h) tɛn 'sɲatɛk | 'svu:j | (p) 'tak | 'proto | mɲɛ | 'jako | 'to | 'nɛ | 'nɛ | 'nɛɲɪ: | (p) 'platɲɪ | (p) 'tak naʃʃala | (h) 'sɛm sɛ | 'psat | 'jako | 'sɛm sɛ | ɲaro'ɲɪ:la | 'marɪja | sɪs'lovova | (p) 'sɪsɛl | (p) mar'ijε | (p) 'to ʔuf | 'taci:ɲkove: | (p) po 'taciɲkof | 'moji: | (h) to 'mɛno]

Komentář:

Fonetická rovina: respondentka mluví rychle a některá slova splývají, tím může docházet k nezřetelné artikulaci a redukci samohlásky **o** ve slově **protože**. Paní Čechová-Syslová klade přízvuk na druhou nebo třetí slabiku. Vyslovuje slabiku **na** místo za – **načala se se** (začala jsem se), vynechává předložku **v** – **německu** (v Německu). Ve výpovědi dochází ke ztrátě české kvantity u samohlásek v kořenu nebo koncovce – **platni**, **psat**, **Syslovova**, **jmeno**. Tyto jevy jsou v ruské češtině pravidelné. Respondentka vyslovuje měkce slabiku **ni**: **není platný**.

Morfologická rovina: -

Syntaktická rovina: věty jsou neukončené, nekompletně formulované: **ty dokumenty/ že jsem v Německu/ jsem tam dělala, s toho s Čech**. Můžeme pozorovat časté opakování předložek **s**, **z**. To nasvědčuje tomu, že věk respondentky je příliš vysoký, opakování je ale nezáměrné a je způsobeno zapomináním toho, co už bylo řečeno. Také vidíme časté užívání parazitního slova **jako**, ale víme, že redundance patří k charakteristickým jevům nepřipravených mluvených projevů.

Lexikální rovina: z přepisu jsem zaznamenala cizí vlivy z německého a ruského jazyka – sloveso **dělala** (pracovala), částice **nu** (no). Tato částice nemusí mít ruský vliv, může se jednat o archaický český výraz.

Nahrávka č. 4: „Sysla nado kulačit“, délka výpovědi 01:07.

Marie Čechová-Syslová: [v borisofʃɛ | 'mɲɛlɪ | 'vɛlkɛj | 'du:m | ʔɪ 'mɲɛlɪ | 'fʃɛʃko | 'xtɛlɪ jɛ | ʀasku'la:ʃʃɪt | 'dɪʃ | 'pʀɪʃlɪ | kolx'ozi | (p) ʔa 'lɪɪ (p) | naʃʃ'alɪs | 'zɛ 'jako | 'bɪlo | 'sxodɪ | 'zɛ | 'sɪsla | 'nada | ku'la:ʃʃɪt | (p) 'ʔa 'lɪɪ | 'naʃʃ'alɪ | 'vɪstupov'at | zɛ | 'nɛ: | 'sɪsla 'nɛ:da | kul'aʃʃɪt | 'nɛ | 'dɪz bɪl | 'fɪlat | ʔu 'nas | 'kra:vɪ | nɛ'mofɪlɪ | 'stat | 'fɪladɛm | ʔa 'vo:n 'mɲɛl | 'fioɲɲɛ | 'sɛna | 'fioɲɲɛ 'mɲɛl | 'zrna | 'tak | dɪʃkɪ | 'ʀɪka:val | 'tɪ | 'muzɛʃ | 'fɪlat 'trpɲɛt | 'ʔa (h) 'tɛn 'dobɪtɛk | 'nɛmuzɛ | 'dobɪtɛk | bɛ- | 'bɛr | 'kolɪk | 'potʃ'ɛbujɛʃ | 'sɛna | ʔa 'sla:mɪ | ʔa | 'krm | ʔa | 'ʔuroɲ'i: | 'tak | 'da | 'jɛd'ouʃɛk | ʔa 'uroɲi: | 'tak na | 'vra:cɪʃ | (p) 'nu ɪ | 'lɪɪ | 'naʃʃ'alɪ | 'ʀɪk'at | 'zɛ | 'nɛ | kul'aʃʃɪt fɪo | 'nɛ | 'von dɪʃ | 'bɪlo | 'ɛzko | 'von nam | 'poma:fɪal | 'jɛd'ouʃɛk | 'ʔɪ | 'dɪʃ | 'ʃkola | 'pola:malo | 'sɛ mɲɛ | 'kolo | ʔa 'ja sɛm | 'nɛmɲɛl | 'dat mu | 'zrno | 'za | to | 'pɛɲɪ:zɛ | 'nɛbɪlo | 'zrno | 'tak | 'von | 'ʀɪkal | ʔaz | 'ʔuroɲi: | tak 'daʃ (p) | 'jɛd'ouʃɛk | 'ʀɛk]

Komentář:

Fonetická rovina: pro paní Čechovou-Syslovou je charakterické užívání koncovky **ej** ve slově **velkej**. Tvary jako **všecko**, **dycky**, **dyž** jsou příznačné pro obecnou češtinu. Podlužuje přízvučné samohlásky ve slovech **razkulačit**, **von**, **říkával** nebo naopak krátí délku samohlásky **u** ve slově **můžeš**.

Morfologická rovina: užívání slovního spojení **můžeš hlad trpět** je v 4. pádě místo 7. pádu.

Syntaktická rovina: respondentka neustále střídá nepřímou řeč uvozenou **že**, některé úseky mají formu řeči přímé.

Lexikální rovina: archaické užívání slova **dědoušek**. Vliv z ruského jazyka respektivě z ukrajinského jazyka je u těchto slov – **rozkulačit**, **kolchoz** (zemědělské družstvo), **nado** (je třeba).

3. Anastasie Slaneč

Nahrávka č. 5: „Jak byl můj první manžel zabit“, délka výpovědi 00:50.

Anastasie Slaneč: ['gdɪʃ | 'přɪjɛlɪ | do tu'neɫɲɪ | 'tak | 'von | 'povɪ:da: | (h) (p) 'poc | (h) (p) 'puɔɛɛ | (h) do tu'neɫɲɪ | 'moʒna: | 'na něʃo sɪ | 'sɛdnɛm | (p) ʔa 'vana | 'bɪla | 'ʒɛ:voʃka | (p) ʔa 'von 'bɪl | ʔuʒ 'muskej | 'vona sɛ | 'ba:la | 's ni:m ʒɪ- (p) | 'vona | 'pouda | 'nɛ: | (p) 'ja: | 'puɔu | 'pʒɛ:ʃkɪ (p) | ʔa 'von | ʃɛl (p) | ʔɪ ʔako'rat | 'na tɪ: | (p) 'pɛkařɪ | na 'napat | (p) ʔɪ 'ʔɪ | 'vonɪ | 'ɦo tam | (p) 'zabɪlɪ (p) | 'ʃso mu | 'ʒɛlaɪ | 'vʒɛsɪlɪ ɦo (p) | na 'strom | 'ʔɪ (h)(p) 'voʃɪ mu | 'vɪp'i:xalɪ | (p) 'ʔɪ 'noz 'mu | 'vodřɛz'alɪ: | (p) ʔɪ 'ʔɪʒɛvalɪ sa | 'nad ni:m | (p) 'ʔɪ 'naʃlɪ | 'ɦo tam | 'aʒ 'za | 'pjet dʒɪ:]

Komentář:

Fonetická rovina: respondentka kráčí samohlásky **ů** ve slovech **puɔɛɛ**, **puɔu** (půjdeme, půjdu); vynechává souhlásku **e** ve slově **sɛdnɛm** (sedneme), souhlásku **t** ve slově **ʒɪ** (jít). Výslovnost slabiky **ne** ve slově **na něʃo**, **do tunɛɫɲɪ**, jsou depatalizovány, znělá výslovnost a nespisovná koncovka **ej** místo **ý** je ve slovním spojení **uʒ muʒskej**. Znaký obecné češtiny – **von**, **voči**, **vodřezali**.

Morfologická rovina: užívá tvaru **vana** místo **ona**.

Syntaktická rovina: záměna spojovacího výrazu **a** na **ale** – **a vona byla děvočka**, **a von byl muʒskej**; **a** na **i** – **i voni ho tam**, **i izdɛvalisa nad ním**. Opakování spojek a zájmen – **i i voni**, **a von**.

Lexikální rovina: zaznamenáváme zde značné vlivy z ruštiny: **indɛvalisa nad ním** (šikanovali ho), **děvočka** (holka).

Nahrávka č. 6: „Úroda v roce 1942“, délka výpovědi 00:32.

Anastasiie Slaneč: ['kaʃʃani | kukur'u:zu | (p) 'sem 'muʃɛla | (h) 'fʃɛ:xnu | kuku'ru:zu |
'ʃso smɛ | 's- | 'sɛbrali | 's pla:nu | 'ja: s- | 'mi smɛ | 'mpɛli | 'sedumdɛsa:t | 'sotɛk |
'ʔohorodu | (p) 'ʃso smɛ | 'sɛbrali | 'tak | 'fʃɛxno | sem 'muʃɛla | (h) 'na svojix |
'ramɛna:x | 'vodnɛ:st | ʔaz 'do:lu: | 'daleko | (h) 'nɛ:mʃsum | 'ʔa | 'ʃso sem |
us'pjɛla | 'taklɛ | pot 'stʃɛ:xu | na'strkat | (p) 'kaʃʃani | jɛnom | 'na tom smɛ | 'ʒii:li]

Komentář:

Fonetická rovina: paní Slaneč užívá tvaru **mušela** místo **musela**, protetické **v** před **o** ve slově **vodněst**. Zaznamenala jsem také hlavní a vedlejší přízvuk ve slově **kukuruza**. Ve slově **žili** prodlužuje hlásku **i**.

Morfologická rovina: ve slově **ramenach** dochází ke změně konců **ach** místo **ou**. Cizí vliv se projevuje u číslovky **sedumdesát** s měrnou jednotkou **sotek**.

Syntaktická rovina:

Lexikální rovina: přejatá slova z ruského jazyka – **kačany**, **kukuruzu** (kukuřici), **sotek**, **ohorodu** (zahrada), **uspěla** (stihla).

4. Václav Kabrda.

Nahrávka č. 7: „Šéf otrávil oběd“, délka výpovědi 00:47.

Václav Kabrda: [ʃɛ:f 'ujjelal | 'vobjɛt | 'tam nu pɛ- | (p) 'pɛdɛktoval | 'vobjɛt | 'ʒjɛvo 'pɛɟɛl | 'ʒi ʋot'ravɪl ho: | (p) ʒa 'von na:m | ɾɛk | (p) ʒɛ 'budɛ | 'vobjɛt | 'votra:vɛɛj | (p) 'vobjɛt | 'takovɛj | 'takovɛj | 'takovɛj | 'takovɛj | (p) 'tak | 'mɪ smɛ | (p) 'nakɔpɪlɪ | (p) 'ɦɪdo | 'za tɕo | mox | (p) ty maka'ro:ny tam | 'tɾɛ | (p) 'nu | (h) (p) 'vɟɛ:xno smɛ | 'kɔpɪlɪ | (p) 'vɟɛ:xno | (p) 'mɪ smɛ | 'nevɛjɛlɪ | 'tɕo budɛ | 'votra:vɛɛɪ | (p) 'ʒa vobjɛd bɪl | 'votra:vɛɛj | (p) 'von | 'kotɛl | 'votkɾyl | 'hojɪl | 'tam | (p) 'to tɕo | 'xɛl | (p) 'mɲɛlɪ smɛ | (p) ʒa 'sam | 'ʒutɛk | ʒɪ 'my smɛ ɦo | vɪtɕ | 'potom | 'nevɛjɛlɪ | (s) (p) ʒa 'tɛn | 'joɦan | 'na:s | 'vyruɕɪl | (p) 'spa:s | 'vɟɛx]

Komentář:

Fonetická rovina: pan Kabrda krátí koncovku **i** ve slovese **potraveni** a zároveň ho vyslovuje měkce. Naopak ve slovech **všechno**, **všech** slyšíme otevřenou samohlásku **e**. Dalším nejvýraznějším rysem obecné češtiny je protetické **v** před **o** – **voběd**, **otrávil**, **von**, **votkryl** a užívání koncovky **ej** v přídavných jménech – **potravenej**, **takovej**. Ve slovesech **udělal**, **řekl**, **utekl**, **mohl** respondent nevyslovil souhlásku **l**. Také zde dochází k záměně souhlásky **k** na **h** – **hdo**, ale teď je problematické zjistit jakým prostředím je ovlivněno.

Morfologická rovina: -

Syntaktická rovina: věty **to co chtěl**, **měli jsme**, **a sam utekl** jsou značně narušené. Velkou frekvenci má slučovací spojka **i** (**vliv východoslovanské interference**) – přijel **i** otrávil ho, sám utek **i** my jsme ho. Opakování slova **takový** je záměrné, a tím respondent zdůrazňuje svůj postoj k danému tématu.

Lexikální rovina: přejímání cizích slov do ruské češtiny je ve slovech **makarony** (těstoviny), **nu** (no), **i vo**, **otkryl** (otevřel), **vyručil** (pomoci), **spas** (zachránil), **všech** (všechny).

Nahrávka č. 8: „Chtěli jsme do Čech“, délka výpovědi 01:32.

Václav Kabrda: [ˈjoː | ˈmi smɛ | ˈxʦɛli | ˈdo ʧɛx | ˈposlɛ ˈvojni | ˈmi smɛ | ˈxtɛli |
ˈdo ʧɛx | ˈjɛʦt | (p) ˈʔuz mɛ | ˈtadɪ | (p) ˈmɲɛli | (p) ˈfʃɛxni papˈi:ri | ˈfʃɛxni ˈmɲɛli |
ˈuɟɛlanɪ papˈi:ri | (p) ʔa patˈom | ˈk nam sɛm | ˈpřijɛl | (p) prokuˈro:r | ˈnakej | (p)
ˈvolkɔu ˈto bil | ˈpomo mɛl | faˈmili: | ˈtakovo | (p) (h) ˈʔa řɛk | ˈzɛ ja: ˈnɛim | ˈjak
famˈilija | ˈbila ˈjeŋo | (p) ˈʔi von | řɛk zɛ | (h) ˈvi pojedɛtɛ | ˈjɛnom | ˈnɛ tam | (p)
ˈjesɪ nepřɛstˈanɛtɛ | (p) ˈʔa na druɦɔu ˈstranu | ˈpojedɛtɛ | ˈto do ˈsibiri | (s) ˈʔi tadɪ
to | ˈnɛxali | (p) ˈpapi:ri | ˈfʃɛxno to ˈspˈalɪli | ˈʔa bilo | (p) ˈpo ɦɛɦɛ | (p) ˈvot tak |
ˈto bilo | ˈʔa xʦɛli smɛ | ˈfʃɛxni | ˈfʃixɲi | ˈxtɛli ˈvodjɛʦt | ˈfʃɛxni | (p) ˈfʃɛxni ˈmɲɛli
| papˈi:ri | ˈʔuf fʃɛxno | ˈzrixtovaɲi | ˈfʃɛxno | ˈfʃɛxno | (p) ˈvot tak | (p) ˈʔon přijˈɛl |
ˈten nu | ˈkɦb | navˈjɛrno | ˈto bilo | ˈnu nɛvim ja | ˈɦdo to | ˈtoʧjɛ bil]

Komentář:

Fonetická rovina: Diftongizace **ou** na konci slova **Volkou**. Časté opakování a střídání slov **všechny** a **všichni**. Zánik koncového **l** v minulém času je u slovesa **řekl**. Stejně jako v předchozím přepisu dochází k záměně **g** na **h**, a doplnění protetického **v** před **o** – **von**.

Morfologická rovina: ve slovním spojení **do sibiri** respondent vyslovuje předložku **do** místo **na**, změkčenou hlásku **r** místo **ř**.

Syntaktická rovina: časté opakování slov **všechny** a **všichni** narušuje větnou konstrukci. Přejímání spojovacího prostředku **i** místo **a** ve větě **do sibiri i tady nechali**.

Lexikální rovina: cizí vlivy z německého jazyka – **udělaní** papíry, **zrichtování** (zařízené), z ruského jazyka – **posle vojny** (po válce), prokuror, **vot tak** (takže tak), **familija** (příjmení), **navěrně** (asi), **khb**, **točně** (přesně).

5. Leonid Václavovič Růžička

Nahrávka č. 9: „Setkání s prezidentem dr. Edvardem Benešem“, délka vyprávění 00:45.

Leonid Václavovič Růžička: ['tam sou | 'bɪlɪ | 'dvjɛ | 'ɦoscɪɲɪʃɛ | (p) 'jɛdna | 'ɦoscɪɲɪʃɛ | 'ʃɛ:sta | 'druɦa | 'mɪ se | 'v jɛdnej: | 'bɪlɪ | ʔa 'pʃɛs 'ʃɛstu | 'bɪla 'druɦa: | 'tam bɪl | prezi'dent | 'tam | 'bɪlo | 'jɛɦo to | (p) 'vot | (p) ʔa 'jɛdnou | (p) 'tam | (p) 'bɪla | 'takova: | 'ʃi:ʃka | 'nɛvɛlka: | 'mu:stek | ʔa 'tam bɪl | 'pa:rk | (p) 'kouka:m | 'gdɛ jɛ | prezi'dɛ:nt | (p) (h) 'dɛ | (p) 'ma: takovio: | 'psa: | 'na - | 'na prova:sku | 'na ʃɛci:sku | (p) 'podɛʃɛl | 'kɛ mɲɛ | (p) 'pozdrasil se | 'se mɲɛ | 'se mɲou | ʔa 'pta: se | 'vodkuc | 'sɛm | (p) ʔa 'ɦɛdɛ 'am | 'ro:ʃɪʃɛ | (p) nu 'ta:k 'xvi:lku | (p) nu ja: mu to | 'ʃɛk | ʔa 'ʃo ja: | 'ja se se ɦo | (s) 'jag bɪ | 'ʃi:ʃ | 'bal nebo | stjes'ɲjal | (s) (p) 'nu | 'ʔon tam | 'ʔaɦa | 'von tam | 'paru | 'slov | 'ɪ ʃɛl | 'da:l | 'tam xojɪl | 'po tom | 'pa:rku]

Komentář:

Fonetická rovina: nezáměrné vynechávání hlásek. Pan Růžička příliš prodlužuje délku samohlásek ve slovech **prezident**, **párk**, **chvilku**, přízvuk klade na druhou nebo třetí slabiku. Užívá tvar **ɦde** místo kde. Redukuje hláslku **e** ve slově **podešel**. Užívá tvrdé samohlásky.

Morfologická rovina: příznačným tvaroslovným prvkem této výpovědi je vynechávání pomocného slovesa v 1. os. sg: **já mu to řekl, já se ho jak by říct bál**.

Syntaktická rovina: narušená syntaktická výstavba **von tam paru slov/ i šel dál/ tam chodil** nasvědčuje rychlý mluvený a nepřipravený projev.

Lexikální rovina: změny vzniklé cizím vlivem ukrajinského a ruského prostředí: **hostinice** hotel, **stěsnjal** (styděl jsem se), **vot** (tak), **pozdrasil se se mnou** pozdravil mě, **paru slov** pár slov, **říčka** (potok).

Nahrávka č. 10: „Do české armády“, délka výpovědi 00:39.

Leonid Václavovič Růžička: [| ʔa 'patna:řtřtřfo | 'mņε | 'zvou̯ | 'na vojnu | 'no: | přřf
'tam mņε | 'vizvalř | v vojenkom 'a: | ʔa | povřdajř | 'mņε | 'tobje jε | 'sedumn'ařřt |
'let | 'mř ce | 'nemuzeme | 'vzit | do 'ruske | 'a:rmjř | jεf'ce | 'εfcε | nu: |
'sedumna:řřt let | 'nebereme | ʔa 'tam břl | 'řřskej | přřřsta'vřřelř | 'jak to | nazvat |
'nu | vot | 'řřskej | 'arma:dr | 'řřlovjek | 'vot - 'do řřx | 'do řřske | 'a:rmjř | 'nebo |
'zε | 'přřz ja:kej | 'řřas | 'vas vemou̯ | 'do 'rusko | 'ʔa tadř | 'buete 'f řř:skej | ste
'řřx | 'tam to | bude 'takovř | 'takovř | 'po řřskř | 'tam | nu 'ladna | 'puđu | 'tak mņε
| 'vzalř 'do - | řřskej | 'armjε]

Komentář:

Fonetická rovina: zaměňuje koncovku **í** za stare **é**. Ve slově české dochází k diftongizaci **ý** na **ej**. Přízvuk klade v přejatých slovech na druhou nebo třetí slabiku.

Morfologická rovina: přejímá z ruského jazyka předložku **po**. Ve slovech **povídají mně** užívá zájmeno dlouhého tvaru **mně** místo **mi**.

Syntaktická rovina: přejímá spojovací výraz **a** (ale). Výrazy **jak to nazvat**, **nu vot** jsou v kontextu zbytečné a narušují celou syntaktickou výstavbu. Opakuje slovo **takový**.

Lexikální rovina: cizí vlivy z ruského jazyka – **представитель** (představitel), **armija** (vojna), **военкомат** (vojenská správa).

6. Václav Janovič Švec

Nahrávka č. 11: „Vzpomínky na Petra Jilemnického“, délka výpovědi 00:52.

Václav Janovič Švec: [| 'tʃɛ:ska: | 'ʃkɔla | 'bɪla | 'ja: tolko | 'pɛrvɨj klas | 'k nɪ
| 'xɔjɪl jɛlɛm'ɲɪʃskɪ 'pjoʦr | 'mɲɛ 'ʔuʃɪl | 'ʔa na 'ftɔroj 'ɦot | 'jɛ'vo zab'ralɪ | 'ʔon
tam 'rjadom | so 'ʃkɔloj ʒɪl | 'tam n | 'bɪla | 'ʃkɔla | 'ʃas tam 'dom takɔj | 'bolʃɔj
'postroɪlɪ | 'ʔa: ʔon 'tam ʒɪl | 'tam mat'ɔʊʃ ʒɪl | 'ʔon 'ʔu nɛjo na kvar'tɪ:rɛ bɪl |
na 'skɪpku 'ɦɪral | ʔɪ: 'ɛtu 'pɛsɲju | 'nas 'ʔuʃɪl | 'dɪʃ ja: sɛm 'slɔʊzɪl | 'to prvɲɪ
lɛto | 'vɪslɔʊzɪl sɛm sɪ 'kuʃ'atko 'za to | 'ʔa to k- kuʃɛ 'kra:koʃɛ | 'xɔjɪ doma 'po
dvoʃɛ | 'vot 'ɛtu 'pɛsɲju | po'tom 'mɲɛla sɛm | 'mɪlɛ:ɦɔ 'sɔkɔlɪ:ka | 'ʔa 'on mɪ |
'vɪlɛtɛl 'do lɛsɪ:ka | do lɛ'sɪ:ka jedlo've:ɦɔ | 'tam ɦɔ 'najdɛtɛ 'stʃɛlɛnɛɦɔ | 'ʔa
dalʃɛ 'zabyl]

Komentář:

Fonetická rovina: pan Václav Janovič Švec palatalizuje hlásky **l**.

Morofologická rovina: přejímá slovo **Pjotr** (Petr), **dom** (dům), **na skripku ihral** (hrál na housle)

Syntaktická rovina: věty jsou nedokončené.

Lexikální rovina: cizí vlivy z ruského jazyka – **pervyj klas** (první třída), **ftorɔj** (druhý), **ɦot** (rok), **zabrali** (vzali), **rjadom** (vedle), **bolsoj** (velký), **kvarɪra** (byt), **ɛtu pɛsɲju** (tuhle píseň), **dalʃɛ zabyl** (dál si nepamatuju).

3.2 VÝSLEDKY PRŮZKUMU

Na základě všech získaných materiálů týkající se daného průzkumu, zpracovaných fonetických prepisů a doprovodných komentářů, jsem dospěla k obecnému závěru, že znalost českého jazyka respondentů je na poměrně dobré úrovni, avšak nikdo nehovoří česky bez chyb.

Průzkum zároveň prokázal, že jejich čeština je ovlivněna ruštinou a ukrajinštinou. Například, v rovině lexikální cizí vlivy se projevují v těchto slovech: kolchoz, kukuruza, pesnja, hostinice, armija, vojna, děvočka, ohorod. Setkáváme se i s cizími vlivy z nepříbuzenského jazyka jako je němčina: udělat papíry, zrichtovaní, já jsem tam dělala.

Charakteristickými shodnými hláskoslovnými znaky všech respondentů je například užití koncovky ej místo ý – velkej, nějakej, českaj, mužskej. Dále užívají protetického v před o – von, vona, voni, vodkud, vodřezali, voči. V mluvě některých respondentů lze zaznamnat zánik koncovky l u sloves v minulém čase – řek, utek, moh.

Zjistila jsem, že u všech respondentů je nedbalá výslovnost některých hlásek nebo celých slov. Respondenti se nevyvarovali intezivních pauz a hezitačních zvuků. Všechny uvedené jevy jsou ovlivňovány vysokým věkem, nedostatkem dechu nebo dokonce zdravotními problémy. Dále u některých respondentů dochází k palatalizaci soulásek (t, d, s), redukci v nepřízvučných slabikách (protože), ke krácení délky samohlásky. Lze povšimnout i tvrdé výslovnosti ruské samohlásky y (ы). Všichni respondenti kladou slovní přízvuk na první slabiku, ale jen v některých přejatých slovech z ruštiny se přízvuk stává volným a přenáší se na jiné slabiky.

V rovině morfologické nejsou znaky tak rozsáhlé, ale u některých respondentů jsem znamenala vynechávání pomocného slovesa v 1. os. sg.: já mu to řekl, já byla, já se ho jak by říct bál. Cizí vlivy jsou v některých morfologických kategoriích číslovek – sedmdesát sotek, v třicet sedmým roku.

Syntaktická rovina, která však nenese speciální nářeční rysy, proto jsem pouze okomentovala, zda respondenti mají tendenci volit spíše kratší věty nebo souvětí. Povšimla jsem si užívání částic (no, nu, tak) a spojovacích výrazů (jako, a, i, nebo), které jsou v kontextu nadbytečné, ale mají v mluveném projevu důležitou úlohu. Každý respondent ve své výpodědi pokouší se o přesnější formulaci, hledá a opakuje výrazy – nu jako za za za, tak proto jako mě ne, nu on tam aha von tam, nu nevím já. Dále při mluvení respondenti nemůžou najít vhodný výraz, proto nadměrně užívají ukazovacích zájmen – takovej ten, z toho, ty. Velkou frekvenci má přejímání spojovacích prostředků i (a), a (ale).

Na konci celého průzkumu jsem došla k závěru, že většina respondentů užívá obecnou češtinu a jejich mluva je ovlivněna především středočeským nářečím. Nářečí respondentů se nej-

více odráží na rovině fonetické, ve které je možné najít velký počet nářečních jevů, a také v rovině lexikální. Podle zkoumání všech poznatků se domnívám, že rodiče respondentů pocházejí ze Středních Čech.

Tento sociolingvistický průzkum byl pro mě velmi užitečný vzhledem k oboru, který studuji. Prostřednictvím výpovědí českých krajanů jsem získala nové poznatky ve všech úrovních nejenom jazyka českého, ale i ruského. Taktéž se mi naskytla možnost pracovat s programem Sony sound forge audio studio při kontrole fonetického přepisu.

V budoucnu, pro získání většího objemu informací, stojí za to setkat se s českými krajany osobně a podrobněji probádat jazykovou situaci v daném regionu.

4 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce je zaměřena na české vystěhovalce, kteří se v 60. letech 19. století emigrovali do Ruska, konkrétně na severní Kavkaz, do Novorossijska.

Celá práce zahrnuje část teoretickou a část praktickou.

V části teoretické jsem popsala informaci týkající se emigrace do Ruska ze sociálně ekonomických důvodů. Osídlování oblastí severního Kavkazu vůbec nebyl jednoduchý proces, který později ovlivnil životy a osudy mnoha českých krajanů. První kolonisté se objevili na severním Kavkaze už v roce 1868 a postupně zakládali vesnice v okolí města Novorossijsk. Stavěli zde také české obchody, kostely, školy, pivovary.

V regionu Severního Kavkazu se Češi výrazně podíleli na rozvoji kultury, hospodářství, vinohradnictví, sadařství, zelinářství, pivovarnictví. Velké úspěchy měli i v pěstování pšenice, kukuřice, ovoce, zeleniny, vinné révy a tabáku. Nejvýznamější osobností v oboru vinařství a sadovnictví byl Bedřich Heyduk. Díky Josefu Kučerovi, který objevil ložiska pro výrobu cementu, dnes pracují čtyři cementárny.

Protože pro Čechy bylo velmi důležité vzdělání, stavěli v českých vesnicích kolem Novorossijsku české školy. Celkem fungovalo sedm škol. Bohužel v 30. letech 20. století Češi, Rusové a jiné menšiny byli v Rusku postiženi stalinskými represemi. České školství, kultura i náboženství bylo velmi omezeno. Proto Češi zakládali národní spolky a snažili se obnovit kulturně společenský život.

V současné době existují v Novorossijsku dvě kulturní organizace: český národostně kulturní spolek „Nazdar“ a český kulturně osvětový český klub „Mateřídouška“. Probíhá zde také výuka českého jazyka. Na kurzy dochází jak dospělí, tak i děti. Dodnes probíhá spolupráce mezi spolky a českou stranou. Do Novorossijska z České republiky jsou vysíláni čeští učitelé. V současné době čeští krajané mají také možnost studovat na vysokých školách v České republice.

Praktickou část tvoří sociolingvistický průzkum mezi českými krajanými, jehož hlavním úkolem bylo analyzovat současný stav českého jazyka a zjistit, čím je ovlivněn jejich jazyk. Cíle průzkumu byly splněny. Zjistila jsem, že všichni respondenti užívají obecnou češtinu a jejich mluva vykazuje vliv středočeského nebo jihočeského nářečí.

Bylo pro mě příjemným zjištěním, že všichni respondenti ovládají na dobré úrovni znalost český jazyk. I přes to, že znalost českého jazyka a folkloru je u nejmladší generace velmi omezena, českým krajanům a spolkům se do dnešních dnů daří uchovávat českou kulturu na severním Kavkaze.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BĚLIČ, J. (1972): Nástin české dialektologie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
2. Демоскоп Weekly (2014), [online]. Cit. 2014-05-06. <http://demoscope.ru/>
3. HAVLÍČEK, M.A. (2012): Slavné české osobnosti severního Kavkazu. Krajiny češtiny, 90, s. 42-43; Závěrečná zpráva 2011/2012, 6, s. 1.
4. HOFFMANNOVÁ, J. (1997): Stylistika a Praha: Nakladatelství Trizonia, s 76-81, 137-150; HOFFMANNOVÁ, J. – MÜLLEROVÁ, O. (2007): Čeština v dialogu generací. Praha: Academia.
5. JANČÁKOVÁ, J. – JANČÁK, P. (2004): Mluva českých reemigrantů z Ukrajiny. Praha: Nakladatelství Karolinum, s 25-144.
6. Krajané (2012), [online]. Cit. 2014-05-06.
<http://www.materidouska.eu/index.files/Page379.htm>
7. LAPTĚV, J.N. (2005): Češi na Krymu. Studie z historie a kultury. Simferopol: Nakladatelství AntikvA, s. 9.
8. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. (2012): Rusko [online]. Cit. 2014-05-06.
http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane/krajane_ve_svete/historie_krajanu/historie_krajanu-index_7.html
9. Paměť národa (2000–2014), [online]. Cit. 2014-05-06. <http://www.pametnaroda.cz/>
10. PUKIŠ, V., TRETYAKOVA E. (2006): Česka komunita na ruskem severním Kavkazu. Novorossijsk, s. 1-8; Zpráva o pracovní činnosti, 2009, s. 2.
11. ŘEZNÍČKOVÁ, E. (2012/2013): Závěrečná zpráva, 9, s. 1.
12. SAVICKÝ, I. (1999): Osudová setkání. Češi v Rusku a Rusové v Čechách. 1914–1938. Praha: Nakladatelství Akademie věd České republiky, s. 9.
13. ŠAROUNOVÁ, E. Historie a současnost českých krajanů a jejich potomků v Rusku: diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, 2009. Vedoucí diplomové

práce PhDr. Tomáš Čech, Ph.D., s. 16-21.

14. VACULÍK, J. (2009): České menšiny v Evropě a ve světě. Praha: Nakladatelství Libri, s. 20-184.

PŘÍLOHA 1

Soupis všech respondentů, jejichž audio nahrávky jsou uloženy na CD ve formátu MP3

- 1. Milada Králová**
- 2. Marie Čechová-Syslová**
- 3. Anastasie Slaneč**
- 4. Václav Kabrda**
- 5. Leonid Václavovič Růžička**
- 6. Václav Janovič Švec**